

810252

Warszawa dn. 10. września 1921

REF: „PÓLNOC”
WYDZIAŁ EWIDENCYJNY
ODDZ. II. SZT. GENER. W. P.
Nr. 253/II/póln.

Ludni

DO

WODZA NACZELNEGO /ADJUTANTURA GENERALNA/.

Przedkładam do wiadomości wyciąg z raportu Ofi-
cera Łącznikowego Szt. Gener. przy Wojsk. Kom. K. L. Naro-
dów o sytuacji na Litwie Kowieńskiej.

3 załączniki.

Za zgodność:

[Handwritten signature]

Szef Sztabu Generalnego W.P.
S I K O R S K I m.p.
Generał-porucznik.

Otrzymują

Wódz Naczelny /Adjutantura Generalna/,
Minister Spraw Wojskowych,
Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

ADJUTANTURA GENERALNA
NACZELNEGO WODZA
L. dz. 810252
Wpłynęło dn. 13. IX 1921 roku
Wyszło dn. - 1921 roku
Załączników

PILSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

OFICER ŁACZNIKOWY SZT.GEN.W.P. Wilno, dn. 25.VIII.1941 r.

Przy W.K.K.L.N.:

Nr.10.

DO

T a j n e.

SZEFA ODDZIAŁU II SZTABU GENERALNEGO

1.W.K.K.L.N.

Wśród członków Komisji są ciągle nieporozumienia, szczególnie między Pułk. Bergera, a płk. Tsitsui, przyczyna których jest nierówny i despotyczny charakter przewodniczącego Komisji. Nieporozumienia i kłótnie są zwykle wywoływane przyczynami zupełnie błahemi. Mam wrażenie, że po części na skutek tej atmosfery Komisja zaczyna się rozpadać: Mjr. Keenan jeszcze nie wrócił do Kowna i podobno wcale nie wróci; mjr. Usqmiano chce się przenieść na stałe do Hiszpanji; sekretarz Lasicz wyjeżdża do Genewy na posiedzenie plenarne L.N. i sądzi, że już nie wróci do Kowna.

Działalność Komisji w pasie neutralnym jest minimalna. Od 1.VIII. do 23.VIII. była tylko jeden raz czyniona kontrola pasa neutralnego. Wszelkie skargi ludności zwykle pozostają bez skutku. Wobec powyższego, otrzymując podobną skargę skierowuje ją oficjalnie do Komisji, zaś prywatnie pertraktuje z Delegatem litewskim P. Jonynasem co zwykle ma lepszy rezultat.

Stosunek Komisji do Litwinów jest nader oziębły na skutek nie zawsze taktownego zachowania się tychże. Pomiędzy przewodniczącym płk. Bergera, a delegatem litewskim p. Jonynyssem - ciągle zatargi. Członkowie Komisji wypowiadają zdania, że Komisja powinna przenieść się do Wilna, ponieważ: "W Kownie człowiek staje się Litwinofobem". Litwini, jak to już meldowałem, również chcieli by się pozbyć Komisji.

O podróży płk. Chardigay i pobycie jego w Kownie zamelduje podpor. Pożgryski, ponieważ osobiście towarzyszył mu w drodze.

II. Sytuacja na Litwie.

a/. Zewnętrzna.

W stosunku do Polski i Wilna rząd litewski zajmuje oficjalnie stanowisko niezmienione, które streszcza się w następujących punk-

- 2 -

tach: 1/. Zachowanie niepodległości, 2/. Pozyskanie Wilna kosztem konwencji z Polską ale bez federacji.

Po znanej uchwale Sejmu Kowieńskiego, odrzucającej propozycję Hymans'a wytworzyła się dla Litwinów sytuacja dość niekorzystna, wobec czego zaproszenie Litwinów na konferencję do Genewy było przyjęte w Kownie z zadowoleniem. Zaproszenie to przypisywano zabiegom pp. Miłosza i Natuszewicza / o wysłaniu których do Brukseli meldował Hughesem dn. 29.VII./. Jednak mimo zadowolenia, iż sprawę wileńską zsunęto z martwego punktu, istnieje duża doza pesymizmu w przypuszczeniach co do wyników rokowań Genewskich. W wywiadzie z dziennikarzami Puryckis oświadczył, że rząd litewski wysłał swych delegatów do Genewy około 20.VIII. Wiadomość o tem, że Polska odmawia wysłania upelnomocnionych delegatów na pertraktacje - wywołała w Kownie pewne zakłopotanie. Litwini dziś zdają sobie sprawę, że zwlekkanie z rozstrzygnięciem kwestji Wileńskiej jest dla nich niekorzystne zarówno ze względów ekonomicznych, jak i politycznych.

Man wrażenie, że rząd litewski chciałby nawiązać z Polską pertraktacje bezpośrednie. Przedstawiciel litewski W.K.K.L.N. kilkakrotnie zwracał się do mnie w sposób nieoficjalny, mówiąc, że jego przekonaniem Litwa mogłaby się porozumieć bezpośrednio z Polską, gdyż tylko jest wspólnych interesów politycznych i ekonomicznych, iż niemożliwym jest, ażeby nie znaleziono jakiegokolwiek modus vivendi. Szczególny nacisk kładł p. Jonynas na bezużyteczność pośrednictwa Ligi Narodów wogóle, zaś Komisji Kontrolującej w szczególności. Wyповідаł on z naciskiem zdanie, że o ile nie można by było odrazu porozumieć się w kwestjach kardynalnych, to możliwym jednak, i, jego zdaniem pożądanem byłoby porozumienie się co do poszczególnych spraw pasa neutralnego, wzajemnego wydania dezert-rów, przestępców kryminalnych i t.p. W tych sprawach, jak sądzi p. Jonynas, porozumienie byłoby szybciej osiągnięte w drodze bezpośredniej, zaś działalność W.K.K.L.N. uważa on za bezowocną i zbyt kosztowną dla obu państw.

Jednocześnie Litwini prowadzą jakieś nieoficjalne pertraktacje z gen. Babiańskim, który przebywał ostatnio w Kłajpedzie.

Kowieńskie sfery miarodajne zaniepokojone są obecnie kierunkiem polityki polskiej dążącej do porozumienia z białorusinami i

żgdami. Paraliżuje to jakoby ich robotę na Wileńszczyźnie, Suwalszczyźnie i Grodzieńszczyźnie. Na akcję tą Litwini wydają podobno znaczne sumy mimo to pozostaje ona bez widocznych wyników.

Przed 10-ciu dniami krążyły w Kownie uporczywe pogłoski, że gen. Bułak-Bałachowicz ma sformować na Wileńszczyźnie oddziały białoruskie i skierować takowe przeciwko Białejrusi Bowieckiej. Wobec niepewności kowieńskiej ludności białoruskiej, niezadowolonej z podatków i administracji litewskiej, wobec polonofilskiej tendencji pułku białoruskiego /baonu/, który z tego powodu był wycofany z frontu - Litwini obawiają się ażeby podobna akcja nie miała w rezultacie jakichś nieprzyjemnych dla nich niespodzianek.

Co się tyczy sprawy sojuszu Państw Bałtyckich, to konferencja w Helsingforsie otworzyła Litwinom oczy na to, że Finlandja, Estonja i Lotwa nie chcą się angażować sojuszem politycznym i wojskowym z Litwą. Nim nie wyjaśni się sprawa wileńska, a zarazem kwestja stosunku Litwy do Polski i kwestja granic Litwy. Jednak dyplomacja litewska nadal pracuje w kierunku nawiązania jaknajściślejszych stosunków z nadbałtykiem. W związku z powyższym stoi oczekiwany przyjazd Mejerowicza do Kowna. Zdaje się, że Litwini starają się wykorzystać ostatnie nieporozumienie polsko-litewskie.

Litwa < Rząd sowiecki zaproponował rządowi litewskiemu zorganizowanie konferencji, na której państwa nadbałtyckie /Litwa, Estonja i Lotwa/ i Rosja sowiecka umówiłyby sprawę tranzytu do Rosji. Rząd litewski dał zasadniczą zgodę uczestniczenia w projektowanej konferencji, zaznaczając, iż jego zdaniem w rokowan^{ych} tych winna wziąć udział również Finlandja.

Z Rosji sowieckiej przybywają dalsze transporty reewakuowanych archiwów litewskich. Przed dwoma tygodniami przybył transport z 7-miu wagonów, naładowanych przeważnie archiwami wileńskimi: arch. wileńskiego generał-gubernatora, arch. cerkwi pałacowej, podobno również wileńskiej szkoły junkierskiej i t.p..

Posel sowiecki w Kownie, Krawcow /przebywający obecnie w Moskwie/ ma być podobno odwołany. Na te stanowisko proponowany jest Kotielnikow. Jednocześnie krążą wersje o mającej nastąpić

redukcji personelu misji bolszewickich w Państwach Nadbałtyckich.

W Kownie obecnie przebywają niejacy pp. Ziakin, Meyer i Stejn przybyli z Niemiec. Są oni jakoby agentami monarchicznych stronnictw rosyjskich i niemieckich i przyjechali w celach politycznych. Do Kowna przybył nowomianowany ^{Russel} amerykański - p. Clemens; ma przybyć również konsul czeski.

b/. Wewnętrzna.

Ciężka sytuacja finansowa i opozycy^{ja} /choć niezorganizowana/ ludności, niezadowolonej z gospodarki litewskiej - pochłaniają główną uwagę rządu na wewnątrz. Sytuacja finansowa Litwy przedstawia się /w/g danych pol. biura poselskiego/ w ogólnych rysach następujących: preliminarz Min. finansów przewidywał w r. b. 840.000.000 mk. niem. wydatków / z nich około 500 mil. na wojsko/. Z sumy tej, skarb litewski projektował pokryć około 400 milionów: z podatków i ze sprzedaży znacjonalizowanych lasów. Jednak wobec niskiego kursu waluty polskiej, polski las skutecznie konkuruje na rynkach europejskich z lasem litewskim, tak że obecnie Litwini mają kłopot z lasami, które skonfiskowali dla uratowania bilansu skarbowego. W najlepszym razie pozostawałoby jednak do pokrycia jeszcze przeszło 400 milionów mk.

Obecnie jednak wyjaśniło się, że same wydatki na wojsko pochłoną przeszło 800 milj. mk., wobec czego suma wydatków wyniesie jakie 1.150.000.000. mk. niem.. Tymczasem wpływy pozostają te same, więc deficyt wyniesie od 700 do 800 milj. mk. Deficyt ten musiałby być pokryty przez Niemcy, tembardziej, że Litwini amerykańscy, którzy poprzednio dość hojnie zakupowali litewską pożyczkę wypuszczoną w dolarach, obecnie niechętnie dają pieniądze. Co się tyczy subskrypcji na pożyczki wewnętrzne to takowe idzie bardzo ciężko, mimo zastosowania przymusu i szykanowania opornych. Nową taką pożyczką jest "Nadzwyczajna Pożyczka Kasy Skarbowej na cele Obrony Krajowej", na ogólną sumę 100 milj. mk. Każdy powiat ma naznaczoną kwotę, na któ-

ra musi zakupić obligacje tej pożyczki /na m.Kowno nałożona jest 16.000.000 mk., na pow. Kiejdański - 4.000.000.mk.i t.p./. Ludność zaopatruje się na te przedsięwzięcie fiskalne, jako na nowy ciężki podatek i płaci bardzo niechętnie. Celem zachęcenia ludności do zakupywania pożyczek oraz dla przeciwdziałania agitacji stronnictwa Zemdirbis, która staje się coraz żywszą szereg działaczy urządzają agitacyjne wycieczki na prowincję, Sprawa wprowadzenia własnej waluty została podobno odroczone na czas nieokreślony.

Stosunek do Polaków niezmienia się. Prześladowania + rewizje, rekwizycje, areszty i drobne szykany - są nadal na porządku dziennym. Ostatnio, Szefowi Policji Politycznej Nowakasowi, przydzielony został niejaki Karczyński dla kierowania pracy antypolskiej. Szczególnie odznaczają się jednak t.zw.Szaulisi/partyzanci/. Dnia 3.VIII. został administracyjnie zawieszony "Goniec Kowieński" - jedyny organ społeczeństwa polskiego na Litwie. Protest - list otwarty posłów polskich w numerze z dn.27.lipca i czarna obwódka, w której ukazał się wyrok w sprawie O.S.N. /Treść wyroku miał zameldować ppor. Pożaryski/. Dnia 10.VIII. szczupłe wydawnictwo to wznowiono pod nazwą - "Dzień Kowieński". Uwięzieni za sprawy P.O.N. i O.S.N. są utrzymywani w coraz gorszych warunkach./Szczegóły w załączonym odpisie listu, wysłanego z Kowieńskiego więzienia/. 16-tu więźniów peowiaków przywieziono do więzienia w Szawlach, gdzie warunki są jeszcze gorsze. W sprawie procesu O.S.N. miałem rozmowę z p.o. szefa Prokuratorem przy Sądzie wojskowym, który oskarżał w tym procesie podsądnych - członków O.S.N. i którzy mnie poinformował, że wyrok był oparty na zeznaniu jednego z oskarżonych, mianowicie Kalkhofa, który wzywał wszystkich swych towarzyszy, spodziewając się złagodzenia wyroku dla siebie. Oświadczenie to uważam za wiarogodne.

Co się tyczy podtrzymywania i subsydjowania stronnictwa Smetohy przez polskie sfery, zjednoczonych "Prodroła" to akcja ta nie ma jakichś dalszych celów politycznych państwowych. Chodzi o wspólną platformę walki przeciw reformie rolnej i o nadzieje możliwych warunków asystencji dla Polaków na Kowieńszczyźnie

ewentualnym dojściu do władzy stronnictwa Smetony. Radykalnego zwrotu na korzyść Polaków - od Smetony nie oczekują.

O agitacji bolszewickiej i jej przenikaniu do wojska meldowałem w raporcie Nr.6. z dn.29.VII. Obecnie władze litewskie wykryły "Centralny Litewski komitet partji komunistycznej". Organizacja ta operowała znacznymi sumami pieniędzmi, prowadziła propagandę wśród żołnierzy, drukowała wydawnictwa perjodyczne: w języku litewskim - "Komunista" i "Żołnierska Prawda", w języku polskim - "Czerwony Sztandar", w języku rosyjskim - "Walka /Borba/, w języku żydowskim - "Der Komunist"

Obecnie oczekiwany jest głośny proces sądowy. Istnieją zrozumiałe podejrzenia, że kierownictwo tej organizacji spoczywało w rękach kowieńskiej misji sowieckiej. Według źródeł francuskich istnieje ścisła łączność tut.org.komunistycznych z organizacjami, istniejącymi na Wileńszczyźnie. W ostatnich czasach przybyło do Wilna /w/g tychże źródeł 300-tu agitatorów bolszewików, działalnością których kierują niejaki Grelski lub Grejski /jego właściwe nazwisko jest Rappoport/ Organizacja w Wilnie utrzymuje podobno stały kontakt z bolszewikami kowieńskimi przez kurjerów wysyłanych dwa razy tygodniowo.

Aut
Z drobniejszych wydarzeń życia wewnętrznego zaznaczę: ustalona już poprzednio linja regularnej komunikacji nadpowietrznej Berlin - Kowno, została obecnie przedłużoną do Rygi. Projektowane jest dalsze przedłużenie jej do Rewla. Komunikacja uskutecznia się na aparatach niemieckich, zakupionych przez tow.amerykańsko-litewskie, podobno w Gdańsku /5 aparatów marki Junkers/. Jest to oczywiście nowy akt penetracji niemieckiej do Państw Nadbałtyckich.

Gabinet Ministrów zatwierdził kredyt wysokości 4.400.000 mk.n. na budowę nowej potężnej stacji telegrafu iskrowego w Kownie.

/-/ R z e p e c k i

porucznik.

Za zgodność odpisu:

Monsieur le President du Conseil
de la Societe des Nations.

G e n e v e .

Après avoir referé à mon Gouvernement de la Résolution que le Conseil de la Société des Nations a notifiée dans sa Séance du 28. juillet 1921 aux Delegations Lithuanienne et Polonaise, je suis autorisé à faire au Conseil la déclaration suivante:

Le Gouvernement Lithuanien à aucun moment de son conflit avec la Pologne ne s'est desisté des droits que lui confère l'accord de Souwalki du 7 octobre 1920. Si, dans un esprit de conciliation, il a consenti à ce que les négociations de Bruxelles portent tout d'abord sur les questions de territoriales, économiques et militaire, le Gouvernement Lithuanien a réservé en même temps son entière liberté de revendiquer l'exécution imédiate de la convention de Souwalki au cas où l'accord sur les questions susvisées devrait être sujet à un délai trop considerable.

Les négociations de Bruxelles qui se sont prolongées pendant six semaines ont démontré de la part de la Pologne un manque absolu du désir de s'entendre ainsi, qu'il résulte du rapport même de S.E. Monsieur Hymans. La Delegation Lithuanienne ayant accepté l'avant-projet de Monsieur le President comme base de discussion, la Delegation Polonaise a posé à son acceptation la condition de faire participer aux négociations sur un pied d'égalité une délegation du territoire contesté. Cette condition manifestement contraire au principe d'une négociation directe entre les deux parties et caractérisée par Monsieur Hymans comme étant de plus contraire à la recommandation du Conseil du 3 Mars a été la cause de la suspension des négociations. En présence de cet état de choses la Delegation Lithuanienne usant de son droit expressément réservé est revenue à la demande de l'exécution imédiate et intégrale de la Convention de Souwalki, demande qu'elle a réitérée au Conseil de la Société des Nations dans la séance du 27 juin 1921.

Le Gouvernement Lithuanien constate avec un profond regret, que la Résolution du Conseil datée du 28. Juillet ne fait pas droit à cette demande et à l'exécution pure et simple de l'accord internatio-

nal consacre par le presence meme des delegues de la Societe des Nations, le Conseil substitue des recommandations aux-quelles, malgre tout le respect et toute la deference que le Gouvernement Lithuanien eprouve pour cette haute autorite internationale, il lui est impossible de donner suite sans exposer la Lithuanie aux pires dangers.

La resolution croit pouvoir retablir le droit viole par la force en proposant une evacuation progressive du territoire conteste par les elements des troupes du General Zeligowski ainsi, que par les conctionnaires qui ne sont pas originaires du territoire conteste, une milice locale, organise sous les auspices de la Commission Militaire de Controle devant assurer provisoirement le maintien de l'ordre. Il resulte de ce texte meme avec evidence qu'une partie des troupes polonaises de Zeligowski ayant participe au coup d'etat du General restera dans le territoire au elle continuera sans doute possible de constituer en facteur de trouble. Quant a la milice locale, le Conseil ne confie a la Commission de Controle que son organisation; cette milice continuera donc a relever de l'administration actuelle du territoire conteste dont la dependance du Gouvernement Polonais est tacitement maintenue par la resolution du Conseil. Cette administration polonaise se trouve en meme temps maintenue dans les domaines de la justice, des finances, des voies et des communication, de l'instruction publique, des postes et des telegraphes etc. Il est evidentement que le regime propose par la resolution qui consere sous une forme a peine ~~attenuée~~ attenuée la domination polonaise sur le territoire conteste se trouve en contradiction manifeste avec les stipulations de l'accord de Bouwalki. Aussi ce regime est-il inacceptable pour la Lithuanie.

Le Gouvernement Lithuanien se voit en meme temps hors d'etat de donner suite a la recommandation du Conseil concernant le stationnement et la reduction des effectifs actuellement mobilises des troupes lithuanien, recommandation qui adresse a l'une seulement des deux parties en litige.

Le gouvernement Lithuanien desire ardemment de retirer et reduire ses effectifs, mais la violation du traite signe par les Polonais et les attaques reeterrees par le general Zeligowski l'annee

u
passee provient clairement que la Lithuanie doit veiller et toujours
etre prete contre les surprises. Quant aux conditions sous lesquelles
devrait eventuellement etre reprise les negociations directes le gou-
vernement Lithuanien constate que l'une de ces conditions prevoit la
soumission de l'accord qui serait signe par les gouvernements ou die-
tes des deux pays et ulterieurement a celle de Vilna, dont la creation
est prevue dans l'avant projet. La resolution prejuge ainsi la creation
d'une diete de Wilna avant meme les parties aient aborde l'etude de
l'avant projet de son Excellence M. Rymans, lequel projet n'a ete ac-
cepte par la delegation lithuanienne que comme base de discussion. Mais
en dehors meme de cette objection formelle, l'idee de ratification d'un
accord lithuano-polonais par une diete de Wilna parait des a present
completement inacceptable au gouvernement Lithuanien.

En effet, la colonte de la population d'un territoire conteste,
qu'elle soit appelee a s'exprimer par la voix d'un plebiscite ou par
l'organe d'une diete, ne saurait pas, en droit international, porter
que sur le rattachement a l'un ou l'autre des deux pays en litige.
Il serait, par contre, inconcevable de donner a la diete d'un terri-
toire conteste le droit de legiferer sur un accord touchant aux rela-
tions politiques, economiques et militaires des deux pays en question
et de faire dependre de la ratification de cette diete le sort d'un
pareil accord engagement toute la politique commune des deux etats.
Pareille proposition semble devoir d'autant moins trouver sa place
dans une resolution qui preconise la reprise des negociations directes
entre les deux gouvernements et n'admet la presence a ces negociations
des representants des groupes ethniques de la population qu'a simple
titre d'information.

Dans ces conditions j'ai l'honneur de porter a la connaissance
du conseil de la societe des Nations que le gouvernement Lithuanien a
le tres vif regret de declarer qu'il ne se voit pas en mesure de don-
ner suite aux recommandations contenues dans la resolution de conseil
du 20 juin c. et qu'il renouvelle ses instances les plus serieuses
pour l'execution immediate et integrale de l'accord de Souwalki. Le
gouvernement Lithuanien declare en meme temps son intention de rep-
re les negociations directes avec la Pologne afin de chercher a
tablir le droit viole par la Pologne et pouvoir poursuivre les

negociations dans l'atmosphère de confiance réciproque, conditions nécessaire a la solution du différend lithuano-polonais.

Veillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma haute considération

/-/ Ernest Galwanaukas.

Delegue de Lithuanie a l.S.d.N.

Kaunas 1921.m.liepos 22.d.

Za zgodność: odpisu:

OND P I S.

TELEGRAMME.

Son Excellence

Monsieur Paul HYMANS.

BRUXELLES.

Excellence.

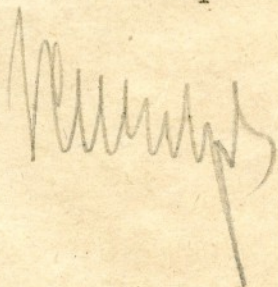
J'ai l'honneur d'accuser reception de Vontre note remise a notre charge d'affaires a Londres et de porter a Votre connaissance que conformement a Votre proposition et d'accord avec notre note du 22 juillet le gouvernement lithuanien est pret d'envoyer ses delegues a Geneve pour s'y rencontrer le 25 aout sous Votre presidence avec les delegues polonais stop Veuillez agreer excellence l'expression de ma haute consideration

Ernest Galwanauskas 1379.

Kaunas 1931 m. rugpjūcio 7.d.

Uzsieniū Reikalu Ministere-
rija.

Za zgodność odpisu:

INSTITUTE
ARCHIVES
New York